

Klassisk og konstruktiv talehandlingsteori

Af Peter Widell

1. Indledning

Talehandlingsbegrebet er et vigtigt begreb inden for filosofi og videnskabsteori, og ikke mindst inden for humanistisk videnskabsteori og i humaniora i almindelighed. Ikke uden grund har det derfor nydt stor bevågenhed. Den britiske filosof John L. Austin, der er den første, der peger på begrebet, lancerer det i sin talehandlingsteori allerede i 1955 i en forelæsningsrække på Havard. Men det er først efter forelæsningsrækkens publikation som bogen *How to Do Things with Words* (dansk oversættelse 1997 *Ord der virker*) kort efter Austins død i 1961, at begrebet vinder almen udbredelse. Siden har det stået centralt både inden for angelsaksisk filosofi (Grice (1989a (1959)); Alston (1963); Searle (2001 (1965), 1969); Strawson (1971 (1964)); Sadock (1974), Bach & Harnish (1979); Recanati (1987) m.fl.) og – undertiden i en noget speciel og for visse retningers vedkommende ret så fantasifuld aftapning – inden for kontinental filosofi og på mange sprog- og kulturinstitutter ved universiteterne i Nordamerika (Habermas (2001 (1971), 1981 (1976), 1981), Apel (1976), Derrida (1976 (1970)), Fish (1980), Butler (1997), Miller (2002)).

I artiklen her vil jeg gerne gå talehandlingsbegrebet lidt nærmere efter i sømmene. Efter i afsnit 2 at have givet en oversigt over den klassiske talehandlingsteori vil jeg i afsnit 3 vende mig kritisk mod nogle af dens centrale antagelser for derefter i afsnit 4 at opstille en alternativ konstruktiv talehandlingsteori. I et afsluttende afsnit 5 vil jeg kort opridse et par fordele ved en sådan alternativ teori.

2. Den klassiske talehandlingsteori (standardteorien)

Ikke sjældent sidestilles talehandlingsteorien med den gren af dagligsprogsfilosofien, den østrigske filosof Ludwig Wittgenstein stod for i Cambridge i 40'erne. Men selv om der er lighedspunkter, adskiller talehandlingsteorien sig afgørende fra Wittgensteins overvejelser i hans bog *Filosofiske undersøgelser* (1972 (1951)). Lighedspunkterne finder man i den fælles

betoning af talen og af, hvad der sker i talesituationen. Men mens Wittgenstein skyer enhver form for systematisk tilgang til den menneskelige sprogbrug, hvilket klart kommer til konkret udtryk i den berømte paragraf 23, hvor Wittgenstein opremser en række forskellige, løseligt sammenvævede, ligeværdige sprogpil¹, har Austin og ikke mindst hans elev, amerikaneren John R. Searle, i højere grad deres opmærksom fæstet på, at der bag de mange former for sproglig anvendelse, Wittgenstein opremser i sin paragraf, ser ud til at gemme sig en egentlig sproglig systematik, som kræver en generel teori. Det dokumenteres allerede i Austins forelæsningsrække, *How to Do Things with Words*, der repræsenterer en klar tendens væk fra den mere tilfældige “botanisering” i filosofisk interessante ord (“vide”, “sand”, “god”, “frihed” osv.), der ellers præger sprogfilosofien i Oxford i de år.

Tendensen til generel teoridannelse omkring sproget og talen, en tendens, man allerede var ansporet til gennem bekendtskabet med den tyske logiker Gottlob Freges værker², viser sig særlig klart i Austins Havard-forelæsninger i den hovedbevægelse Austin her foretager sig fra, hvad han kalder en mere “speciel teori” til en mere “almen teori” om

---

¹ Paragraf 23 lyder: “Der findes [...] et utal af [...] forskellige slags anvendelse af det, vi kalder “tegn”, “ord”, “sætninger”. Og denne mangfoldighed er ikke noget fast, noget der er givet en gang for alle; men nye typer sprog, nye sprogpil, som vi siger, opstår og andre forældes og glemmes [...]

Dan dig en forestilling om sprogpillenes mangfoldighed ved disse og andre eksempler:

Befale og handle efter befalingen -

Beskrive en genstand efter at have betragtet den, eller efter at have udmålt den -

Fremstilling af en genstand efter en beskrivelse (tegning) -

Berette om en begivenhed -

Lave antagelser om begivenheden -

Opstille og afprøve en hypotese -

Fremstille resultaterne af et eksperiment ved hjælp af tabeller og diagrammer -

Opdigte en historie; og læse den -

Spille teater -

Synge i runddans

Gætte gåder -

Lave en vittighed; fortælle den -

Løse et praktisk regnestykke -

Bede om noget, takke, bande, hilse, bede en bøn - [...]

[...]

² Freges værker blev studeret, diskuteret og for visse af værkernes vedkommende oversat til engelsk ved Peter Geach og Max Black, to af mødedeltagerne.

talehandlingen (Austin 1997 (1962):167ff).

Udgangspunktet i *How to Do Things with Words* er konstateringen af, at vi i vores tale ikke blot retter os mod kendsgerningerne i verden for at sige noget sandt (eller falsk) om dem. Det er for så vidt samme konstatering, vi finder hos Wittgenstein. Men i modsætning til Wittgenstein, der mener at få øje på en mangfoldighed af sprogspil ved siden af det beskrivende sprogspil, jf. note 1, indleder Austin sine Harvard-forelæsninger med at pege på, hvad han mener, er en særlig centralanvendelse af sproget ved siden af den verdensafbildende tale. Her afbildes ikke kendsgerninger. Her bliver kendsgerninger skabt. Siger jeg "Der fandt et møde sted i går" er min tale verdensafbildende – eller *konstativ*, som Austin kalder det. Siger jeg derimod "Mødet er åbnet", forholder jeg mig ikke til noget forud eksisterende møde. Her skaber jeg tværtimod mødet, i og med jeg ytrer mine ord. Eller som Austin siger det: Her er min tale ikke længere konstativ, men *performativ*. Det at udtale nogle ord er i den rette kontekst er *eo ipso* at udføre en performativ talehandling.

Denne distinktion mellem konstativ og performativ er imidlertid blot et første skridt frem mod fremdragelsen af mere centrale bestemmelser. Den egentlige hovedbevægelse fra den specielle til den mere almene talehandlingsteori finder først sted fra og med forelæsning otte af de i alt tolv forelæsninger, Harvard-forelæsningerne består af. Her opdager han, at modsætningen mellem konstativ og performativ egentlig ikke er en modsætning mellem to typer af talehandlinger, men snarere en modsætning mellem to aspekter af eller dimensioner i enhver talehandling. Ser vi fx på en talehandling som "Skyd papegøjen!", er der, hvis vi ser nærmere efter, ikke blot tale om et performativ, men også om et konstativ i den forstand, at der skal eksistere en papegøje som betingelse for, at handlingen kan være vellykket. Omvendt gælder også, at et konstativ som "Solen skinner", ikke blot er sandt (eller falsk), men faktisk også udtryk for, at en ny social kendsgerning er skabt, sådan som ved åbningen af mødet, nemlig den kendsgerning, der består i at *hævde*, *påstå* eller *meddele*, at solen skinner.

Det er netop denne opdagelse, der fra forelæsning otte i *How to Do Things with Words* får Austin til at erstatte den specielle teori om konstativet og performativet med sin mere almene teori. Her afløses teorien om de to grundtyper af talehandlinger, konstativ og performativ, med antagelsen om, at alle talehandlinger grundlæggende består af tre delhandlinger: En *lokutionær handling* (eller kort: en lokution), bestående i, at taler intenderer at formulere nogle ord³ med en bestemt reference og et bestemt meningsindhold, en

---

³ Den delhandling, der består i at formulere nogle ord, kalder Austin den fatiske handling (Austin 1997

illokutionær handling (eller kort: en illokution), bestående i, at taler, *i og med han formulerer disse ord*, intenderer, hvordan det sagte nærmere skal forstås, om det fx skal forstås som en påstand, en ordre, et løfte, en advarsel osv., samt til sidst en *perlokutionær handling* (eller kort en perlokution), hvor taler intenderer at anvende det sagte som middel til at få hører til at reagere på en bestemt måde.⁴ Eller for at give et par eksempler: I “Skyd papegøjen!” består lokutionen i over for hører at referere til en papegøje og se den som genstand for en skydehandling, illokutionen i at få hører til at forstå, at ordene indgår som led i en ordregivning, og perlokutionen i at få hører til rent faktisk at efterkomme ordren og skyde papegøjen. I “Solen skinner” består lokutionen tilsvarende i at referere til solen som genstand for skinne, illokutionen i at få hører til at forstå, at ordene indgår som led i en påstand, og perlokutionen i at få hører til at acceptere det sagte som sandt om verden.

Det er så det overordnede resultat af Austins undersøgelser i *How to Do Things with Words*. Hvad specielt illokutionen angår, kan den ifølge Austin være eksplicit angivet – som i eksemplet med papegøjen via brug af imperativ eller som i “Solen skinner” via brug af deklarativ standardform – eller den kan fremgå implicit af situationen. Her vil den dog ifølge Austin stadig være lingvistisk forankret i den forstand, at den altid vil kunne gøres eksplicit gennem brug af et verbum, som vil kunne angive, hvilken talehandlingstype eller *illokutionær kraft*, der er tale om.⁵ Dette performative verbum, som Austin kalder det, vil igen altid kunne indfældes i følgende *eksplicite performative formel* (Austin):

“Jeg X’er dig herved (om), at [...]”

(1962):117); mere sigende er det måske med Searle at kalde den en *ytringshandling* (*utterance act*) (Searle 1965:24). Det vil jeg også kalde den her.

⁴ Austin skelner her mellem tre typer af perlokutioner: (a) perlokutioner, taler intenderer, hører skal acceptere på baggrund af at have forstået den tilsvarende illokution, sådan som ovenfor (b) perlokutioner, som taler ikke vil have hører skal kende til som fx løgn og bedrag, og © perlokutioner, der blot er perlokutionære effekter uden samtidig at være intenderede handlinger fra talers side som det fx at komme til at sår hører ved det, man siger. Undertiden kaldes perlokutioner af type (a) oblikke, fordi de umiddelbart kan afledes af illokutionen. I artiklen her vil jeg ved perlokutioner forstå oblikke perlokutioner.

⁵ Den illokutionære kraft er ifølge Austin “[...] konventionelt bestemt, i den forstand at det i det mindste kan ekspliciteres ved hjælp af performativformlen hvad [...] (den perlokutionære handling) ikke kan.” (Austin 1997 (1962)):126-127). Til trods for, at Austin opererer med et skel mellem (evolutionært set) primære performativer og eksplicite performativer, er analysevinklen for Austin hele tiden lingvistisk, jf. anbefalingen af den eksplicite performative formel som analyseredskab ved bestemmelsen af talehandlingstyper.

hvor “X’et” står for et performativt verbum. Ved at indskrive enhver talehandling i denne formel vil vi ifølge Austin altid have et middel i hænde til at bestemme enhver illokutionær handling. Antallet af performative verber estimerer Austin til at ligge mellem 1.000 og 9.999 (Austin 1997 (1962)):193, XII, note 1).

Når der tales om klassisk talehandlingsteori inddrages normalt også Searles modifikation af Austins teori, som den foreligger dels i hans artikel *What Is a Speech Act* (Searle 2001 (1965)), dels i hans bog *Speech Acts* (Searle 1969). Disse to værker repræsenterer en yderligere generalisering og teoretisk opstramning af talehandlingsbegrebet i forhold til Austin. Vigtigst i Searles revidering og opstramning er forsøget på at karakterisere den illokutionære handling gennem et sæt regler, og hans kritik af Austins noget uklare lokutionsbegreb. Grunden til Searles kritik skal findes i, at det er uklart hos Austin, om lokutionen (a) skal dække hele den illokutionære handling, når den er eksplicit formuleret, eller om den blot (b) skal dække den del af talehandlingen, som udtrykkes ved den sætning, der følger efter *at* i formlen ovenfor, altså (a) “*Jeg hævder, at p*” eller (b) “*Jeg hævder, at p*”. Searle foreslår her, at man skipper det uklare lokutionsbegreb og i stedet vælger løsning (b) (Searle 1969:23; jf. også Searle 1968). I forlængelse heraf kalder han enhver eksplicit angivelse af den illokutionære kraft for talehandlingens *kraftmarkør* (engelsk *illocutionary force indicator device*, forkortet *IFID*), og den handling, der dækkes af *p* i formlen ovenfor, for en *propositionel indholdshandling* (eller kort og abstraktivt: en proposition). Den propositionelle indholdshandling kan ifølge Searle igen opdeles i en referencehandling og en prædikationshandling. I “Postkassen er rød” refereres der til postkassen, og prædiceres “rød” om den.

Med denne analyse mener Searle at have givet et mere koncist billede af talehandlingen end Austin: Den propositionelle indholdshandling og illokutionen har nu hver sin distinkte rolle. Den generelle formel for talehandlingen kan herefter skrives:

IK (PROP)

hvor IK står for den illokutionære kraft (undertiden angivet ved en kraftmarkør) og PROP for det propositionelle indhold, der ofte kan identificeres grammatisk via det *at*, den står bag, og semantisk via den kombination af reference og prædikation, propositionen rummer.

Denne reviderede formel mener Searle nu at kunne frugtbar gøre i et forsøg på at nå

frem til en overordnet klassifikation af de forskellige illokutionære handlinger. Et udgangspunkt herfor er, at propositionen nu umiddelbart vil kunne tilordnes en sandhedsværdi. Det finder sted, når taler med sin proposition vil formidle, at det, han siger, er i overensstemmelse med kendsgerningerne i verden. Eller teknisk udtrykt: Når taler anvender sin proposition under en sandhedsværditilskrivende eller – som Searle kalder det – *assertiv kraft*.

Men nu er der ifølge Searle andre tilfredsstillelsesbetingelser end de sandhedsbetingelser, den assertive talehandling giver os. Propositioner kan hævdes. Men de kan også indgå i sammenhæng med andre illokutionære kræfter: De kan være del af en anmodning eller ordre. De kan indgå som del af et spørgsmål, et løfte eller en advarsel; eller de kan indgå som del af et argument, en krigserklæring, en tilsigelse, et gæt, en ed m.v. Det betyder dog ikke, at vi står tilbage med en mangfoldighed af non-assertive illokutioner, som ikke lader sig indordne under almene bestemmelser. Tværtimod ser vi ifølge Searle ud til at kunne inddele alle talehandlinger, inklusive de assertive, i *fem overordnede disjunkte klasser*, hver ud fra sit klare kriterium.

Denne bestræbelse på at reducere de mellem 1.000 og 9.999 talehandlingstyper, Austin mener at kunne opregne, ud fra mere almene bestemmelser, ser vi faktisk allerede indledt hos Austin selv i *How to Do Things with Words*. Imidlertid mangler hans forsøg ifølge Searle den fornødne stringens (Searle 1979:8-12). Searle selv foreslår en sådan klassifikation i 1975 i artiklen “A Taxonomy of Illocutionary Acts” (optrykt i Searle 1979). Her opstiller han 12 kriterier for klassifikationen, hvoraf 3 er væsentlige. Kriterierne kalder han henholdsvis for en forskel i *pointe* (eller formål), en forskel i *tilpasningsretning* (direction of fit) og en forskel i *udtrykt psykologisk tilstand*. Ud fra disse 3 kriterier mener han nu at opstille fem og kun fem forskellige overordnende talehandlingsklasser:

<i>assertiver</i>	hævde, meddele, påstå mv.
<i>direktiver</i>	anmode, henstille, beordre mv.
<i>kommissiver</i>	forpligte sig, love, forsikre mv.
<i>ekspressiver</i>	undskylde, takke for, udtrykke deltagelse mv.
<i>deklarationer</i>	erklære et møde for åbnet, døbe, ekskludere mv.

Her fremgår forskellene mellem talehandlingstyperne mht. de 3 kriterier af følgende skema:

	Pointe	tilpasningsretning	udtrykt psykisk tilstand
assertiv	forpligte sig på sandheden af p	få p til at stemme overens med verden	mene, at p
direktiv	få hører til at gøre p	få verden til at stemme overens med p	ønske, hører gør p
kommissiv	forpligte sig til at gøre p	få verden til at stemme overens med p	ønske at gøre p
ekspressiv	udtrykke, at man ved p, vil p, ønsker p [...]	ingen tilpasningsretning	vide at p, ville at p, ønske at p
deklaration	skabe p som social kendsgerning	få verden til at stemme overens med p og p til at stemme overens med verden	ingen udtrykt psykologisk tilstand

Som man kan se af opstillingen, falder Searles talehandlinger i *fem parallelstillede klasser*, hver karakteriseret af sine særlige tilfredsstillelsesbetingelser: Mens assertivet – som vi allerede har set – er vellykket udført, når hører har forstået, at det er talers intention med det, han siger, at gøre p sand, er direktivet vellykket udført, når hører har forstået, at det er talers intention med det, han siger, at få hører til at gøre p, kommissivet vellykket udført, når hører har forstået, at det er talers intention med det, han siger, at forpligte sig på at gøre p, ekspressivet vellykket udført, når hører har forstået, at det er talers intention med det, han siger, at udtrykke, at han ved, vil eller ønsker p, og deklARATIONEN vellykket udført, når hører har forstået, at det er talers intention med det, han siger, at skabe p som ny social kendsgerning.

Det kan vi også udtrykke således: Mens assertivet har sine *sandhedsbetingelser*, har direktivet sine tilsvarende *efterkommelsesbetingelser for hører*, kommissivet sine tilsvarende *efterkommelsesbetingelser for taler*, ekspressivet sine *ekspressionsbetingelser* og deklARATIONEN sine *konstitutionsbetingelser*.

Som man kan se, er vi med Austins og Searles klassiske talehandlingsteori langt fra Wittgensteins karakterisering af den menneskelige sprogbrug i *Filosofiske undersøgelser*. Vi

har her fået en stramt opbygget, generel teori for talen sat i stedet for Wittgensteins mangfoldighed af sprogspil. Med den klassiske talehandlingsteori i ryggen kan vi nu sige, at talens rolle i paragraf *Filosofiske undersøgelser* 23 (jf. note 1) er ganske underbestemt og uklar: Mens “befale”, “beskrive”, “berette” og “fortælle en vittighed”, “bede om”, “takke”, “bande”, “hilse” og “bede en bøn” vitterligt er centrale talehandlingskategorier, men uanalyserede, er det “at spille teater”, det “at synge i runddans” og det “at opdigte en historie” aktiviteter, kun perifert relateret til tale, mens aktiviteter som det “at fremstille en genstand”, det “at lave antagelser om virkeligheden”, det “at opstille hypoteser”, det “at lave tabeller og diagrammer” og det “at løse et praktisk regnestykke” overhovedet intet har med tale at gøre, selvom man selvfølgelig kan forholde sig til dem i tale ved at referere til dem, ligesom til alt muligt andet.

Nu er den systematisering af talen og dens betingelser, den klassiske talehandlingsteori er udtryk for, dog ikke ensbetydende med, at alt så er i orden i den klassiske talehandlingsteori. Set ud fra såvel evolutionære som forudsætningslogiske overvejelser forekommer især antagelsen om, at talen grundlæggende skulle rumme hele fem forskellige tilfredsstillelsesbetingelser uplausibel og suspekt. Og det er da også specielt dette punkt, vi vil se på og forsøge at forbedre i det følgende.

3. Nogle kritiske indvendinger

Flere har forholdt sig kritisk til forskellige dele af den klassiske talehandlingsteori. Kritikken har især drejet sig om to punkter. For det første er der mange, der har rejst kritik af det konventionsbegreb, den klassiske teori er baseret på. Det drejer sig blandt andet om Herbert Paul Grice (1989a (1957)), Peter F. Strawson (1971 (1964)) og Stephen Schiffer (1972), der alle mener, at en bestemt form for hørerhenvendt intentionalitet er tilstrækkelig til forklaring af tale. For det andet har flere, selvom de mener, konventionsbegrebet bør indgå i kommunikationsbegrebet, rejst kritik af den klassiske analyse af illokutionsbegrebet og her specielt den performative analyse af begrebet. Jeg mener, begge disse kritikpunkter mod den klassiske teori har fat i visse mangler ved teorien, men at de i det store og hele fejladresserer deres kritik.

Ifølge Grice (1989a (1957)) er kommunikation blot en bestemt form for instrumentel handlen. Instrumentel handlen – eller kort: handlen, da enhver handling i virkeligheden involverer et formål og et middel – er i sin simpleste form handlen, der alene støtter sig på simpel viden om det naturgrundlag, handlingen er underlagt. At sætte vand over til kaffen er

en simpel instrumentel handling, som fordrer, at vi kender til kausalsammenhængen mellem det at tænde for kedlen og tilføre varme og det at få varmt vand til kaffen. Når det gælder kommunikation, er sammenhængen mellem middel og mål ganske vist mere kompleks. Ikke desto mindre er sproglig mening helt og holdent forankret i det *at mene noget*, dvs. intendere noget. Når taler kommunikerer med hører, sker der grundliggende tre ting: Taler viser *kognitiv empati*, dvs. ser den anden som et instrumentelt handlende væsen som ham selv. Herudover har han ifølge Grice en intention₁ om at opnå *en bestemt reaktion fra hører*, ligesom han har en intention₂ om, at hans intention₁ bliver erkendt af hører og tjener som grund for hørers reaktion på talers kommunikative henvendelse. Det er ifølge Grice (Grice 1989a (1957):219) alt, hvad der kræves. Vil jeg fx henvende mig til kommunikativt til hører om, at vandet til kaffen koger, er det det samme som, at jeg intenderer₁ at gøre hører opmærksom på dette forhold i situationen, og at jeg intenderer₂, at det, at han bliver opmærksom på det, skyldes min intention om at gøre ham opmærksom på det. Det kan jeg så gøre fx ved at pege på kedlen i situationen (occasion meaning) eller ved at bruge sætningen “Vandet koger” (standard meaning), hvor det er en afgørende pointe hos Grice, at det vil være muligt at definere den sidste form for mening restløst i termer af den første form for mening.

Der har imidlertid vist sig at være et alvorligt problem med Grices instrumentalistiske redegørelse for dette kommunikationsbegreb. Problemet er, at redegørelsen – ligegyldig hvor kompleks en intention, der er formidlet – hele tiden tillader taler at have endnu en intention, som fordærver kommunikationen. Det vil fx være tilfældet i vores eksempel, hvis taler ud over at have intention₁ og intention₂ samtidig har en overordnet intention₃ om, at hører ikke skal vide, at han har intention₁ og intention₂. Her er de første to intentioner indfriet, men der vil ifølge Grices kritikere ikke være tale om kommunikation. Taler vil altid kunne have et fordægt motiv. Men det vil omvendt sige, at der i Grices redegørelse for kommunikation synes at mangle en *antagelse om fundamental åbenhed*, som én gang for alle vil hindre forekomsten af fordægte intentioner.⁶ Men det er netop det,

---

⁶ Searle (1965), Strawson (19) og Schiffer (1972) har alle givet eksempler på sådanne fordægte intentioner. Grice har dog i flere efterfølgende artikler forsøgt at forsvare teori: Han er klar over, at der er en regres på spil: “We put in the extra clause in order to catch up, but we never do catch up, but we never do catch up, because by putting in the extra clause we merely introduce another thing to catch up with.” (Grice 1989c:300). Han er med andre ord klar over, at det ikke er nogen ideel karakteristik af meningsbegrebet. Imidlertid tillader vi ifølge Grice altid i praksis “[...] a sublunary performance, so to speak, of the infinite set of intentions which is only celestially realizable.” (Grice 1989c:303). Og selvom det ikke er ideelt, så virker det dog. Dermed lader Grice i realiteten

konventionsbegrebet vil kunne sikre: En konvention er en gensidig overenskomst om at handle på en ensartet og for alle parter gennemskuelig måde. Det er netop, hvad ligger i begrebet om en illokutionær handling, og som gør den forskellig fra en perlokutionær handling: En illokutionær handling sigter ikke mod at påvirke hørers viden eller adfærd og fx opnå accept. Den sigter først og fremmest mod at blive *forstået* af ham.⁷

Men hvis nu kommunikation fordrer på forhånd fastlagte konventioner, synes vi på den anden side at forudsætte det, vi skulle bevise. Sproget kan ikke a priori bygge på konventioner, da de jo er kendetegnet ved allerførst at skulle fastlægges. Konventioner er *fastlagt* arbitrært i givne situationer til brug i andre givne situationer. Derfor må der omvendt også, som Strawson er inde på, være noget galt med konventionsbegrebet i den klassiske talehandlingsteori (Strawson 1971 (1964):37). Vi kan selvfølgelig have konventionelt fastlagte illokutionære handlinger, og har det da også i kraft af de udtrykssystemer, der indgår i de forskellige sprog. Men vi kan ikke have dem fastlagt *hele vejen ned*. Det synes imidlertid at være forudsat i den klassiske talehandlingsteori, sådan som det bl.a. kommer til udtryk gennem antagelsen af, at der eksisterer fem distinkte typer af talehandling, som vi må kunne skelne mellem i den forstand, at de i det mindste må kunne “ekspliciteres ved hjælp af performativformlen” (Austin 1997 (1962):127).

Dermed er vi havnet i et dilemma, hvor den eneste løsning forekommer at være, at vi i stedet for at operere med arbitrært fastlagte konventioner (1) enten må operere med forestillingen om en præetableret (medfødt) forbindelse mellem en differentieret syntaks og en differentieret talehandlingstaksonomi (en slags Chomsky-løsning), hvilket synes at kunne udgøre et muligt alternativ til den konventionalistiske forståelse, man har valgt inden for den klassiske talehandlingsteori, eller (2) må operere med et udifferentieret udtryk – et generelt talehandlingsskema – som én gang for alle grundgivende mulighed for en successiv konstruktion af en differentieret syntaks som led i tilsvarende konstruktion af talehandlingstaksonomiens talehandlingstyper.

Da jeg mener den første løsning er uholdbar – det virker usandsynligt, at der, hvis vi ser på det ud fra et evolutionært perspektiv, skulle kunne opstå et repertoire på hele fem,

---

døren stå åben til andre forestillinger om mening, der ikke nødvendigvis bygger på taler- og hørerattituder. Man kan diskutere, om det ikke betyder, at han i virkeligheden har opgivet sin teori.

⁷ Searle har - især i sine senere værker - gjort meget for at analysere konventionsbegrebet. Her spiller især begrebet om kollektiv bevidsthed eller *Vi*-bevidsthed - et begreb, der ifølge Searle har dybe evolutionære rødder - en vigtig rolle for analysen af konventionsbegrebet (Searle 1995:23-26, 2010a:42-60).

grammatisk understøttende, separate typer konventionsunderstøttede talehandlinger ex nihilo, hvilket jo må være konsekvensen af det udgangspunkt, man har valgt inden for den klassiske talehandlingsteori – vil det være den sidste vej, altså vej (2), jeg vil vælge i det følgende.

Men lad os først se på det andet kritikpunkt mod den klassiske talehandlingsteori: at den performative analyse af illokutionsbegrebet er forkert.

Som vi tidligere har set, går den performative analyse af den illokutionære handling ud på, at den snarere end at forholde sig til en forud eksisterende kendsgerning, er *med til at skabe en kendsgerning i og med manifestationen af den tilsvarende ytringshandling*. Siger jeg “Vandet koger” – eller bragt på eksplicit performativ formel – “Jeg konstaterer hermed over for dig, at vandet koger”, refererer jeg selvfølgelig med min proposition til en forud eksisterende kendsgerning, nemlig til noget vand, der koger (hvis det er sandt, hvad jeg siger). Men selve min talehandling, selve konstateringen, er ifølge den klassiske talehandlingsteori noget, jeg selv skaber, i og med jeg ytrer mine ord (i situationen), og som først efterværts vil kunne være noget, jeg vil kunne referere til som kendsgerning (gennem udførelsen af en ny talehandling). Med andre ord: Min talehandling vil ikke kunne være et konstativ (i Austins oprindelige forstand af ordet); den må være et performativ.

Denne analyse er imidlertid bestridt af flere, bl.a. af David K. Lewis (1972): “I propose that there is no difference in kind between the meanings of these performatives and non-declaratives and the meanings of the ordinary declarative sentences [...]” Også Kent Bach & Robert M. Harnish (1979) er af samme opfattelse: “[...] we wish to argue that [...] Austin's doctrine – that performative utterances do not constate, are not true or false – is mistaken.” (Bach & Harnish 1979:203). De er klar over, at performativer må være handlinger, der er i stand til at skabe sig selv som en særlig type kendsgerninger, i og med de bliver formuleret. Men ikke desto mindre hævder de samtidig, at *eksplicite performativer alene anvendes til at konstatere, at noget er tilfældet*. Siger jeg: “Jeg konstaterer herved, at vandet koger” siger jeg ikke blot, at det er sandt, at vandet koger, men jeg siger samtidig, at det, at jeg hævder det, *gælder for at være sandt i og med min hævde*. Ikke blot andre vil – efter at jeg har udført min performative handling – kunne referere til den som en kendsgerning. Jeg selv vil kunne gøre det umiddelbart, i og med jeg udfører min illokutionære handling: “[...] performative utterances [...] are both doings and statings. Thus, they comprise two illocutionary acts. To utter a performative sentence is to do what one is stating one is doing; indeed that is what makes the statement true.” (Bach & Harnish 1979:203).

Denne kritik af Austins performative analyse af det eksplicite performativ synes at

have en del for sig. Og jeg mener da også stort set, den er korrekt.⁸ Dog har jeg to helt afgørende forbehold.

For det første mener jeg ikke, der ved performative ytringer altid er tale om to illokutionære talehandlinger, sådan som Bach & Harnish hævder det. Kun handlingen, som indeholder det eksplicite performativ eller et af dets parafraser, er ifølge min opfattelse en illokutionær handling. Derimod gælder det ikke nødvendigvis handlingen, den er sand om. Det vil jeg vende tilbage til om lidt.

For det andet mener jeg ikke, at den analyse, Bach & Harnish præsenterer, er dækkende for alle performativer. Faktisk mener jeg, man må indrømme, at selvom eksplicite performative ytringer synes at være konstativer, gælder det ikke alle performative ytringer, sådan som Bach & Harnish går ud fra. Siger jeg "Vandet koger" udfører jeg en illokutionær handling i den forstand, at den kunne være formuleret via et eksplicit performativ. Men der er ikke noget eksplicit performativ. Derfor kan der heller ikke være nogen sandhed om illokutionen. Sandhed er en egenskab ved propositioner og kan altid kun være sande i kraft af, at de forholder sig til kendsgerninger, der eksisterer uafhængigt af, om der refereres til dem eller ej. Derfor er det muligt og rimeligt at sige, at der er tale om at sige noget sandt, når vi har med et eksplicit performativ at gøre: Siger jeg "Vandet koger. Dette er en konstatering" eller siger jeg "Du går nu. Dette er en ordre", har jeg forholdt mig til en på forhånd eksisterende handling, nemlig henholdsvis det, at jeg siger "vandet koger", eller det, at jeg siger "Du går nu". Men siger jeg derimod i stedet "Vandet koger" tout court eller "Du går nu" tout court, er der ikke noget eksplicit performativ og dermed heller ikke nogen mulighed for at sige noget sandt om det, at jeg siger "Vandet koger" eller "Du går nu" Ikke desto mindre er der tale om to performativer eller – i Austins reviderede terminologi – to illokutioner. Der asserteres noget i begge, nemlig henholdsvis, at vandet koger, og at du nu går.

Men er vi nu ikke her tilbage ved Austins konventionalistiske opfattelse af illokutionen: Har vi ikke her netop med illokutioner at gøre, som vil kunne "ekspliciteres ved hjælp af performativformlen"? Er vi ikke, for at tale searlesk, tilbage til hans IFID'er af mystisk eksistens? Det mener jeg ikke, vi behøver være.

---

⁸ Ikke mindst åbnes der herigennem mulighed for, at man undgår at performativet som en slags operator, som på en eller anden måde skulle modificere propositionen. Med Bach & Harnishs analyse er der blot tale om, at den ene illokution, den, der udtrykkes ved den overordnede IFID – fx "Jeg påstår hermed, at ..." – på simpel vis refererer til den anden illokution: "vandet koger." Vi kunne lige så godt udtrykke forholdet således: "Vandet koger. Det sagte skal forstås som en påstand." Der er blot tale om kvantificering over situationer.

Men for at se det, kræver det, at der gøres op med den klassiske talehandlingsteori opfattelse af, at der grundlæggende eksisterer fem disjunkte illokutioner. Jeg har allerede annonceret, at det virker usandsynligt, at der skulle kunne eksistere en “oprindelig” konventionel talehandling, endsige en differentieret sammenhæng af “oprindelige” konventionelle talehandlinger, sådan som dette synspunkt lægger op til. Men det behøver vi heller ikke antage, hvis blot vi reducerer talehandlingstypernes antal til kun én talehandling og ser talehandlingstaksonomien som *en konstruktionssammenhæng, byggende alene på denne ene talehandling* – således at alle andre talehandlinger kan ses som eksemplifikationer af denne ene talehandling. Så undgår vi i udgangspunktet at operere både med konventionelle fastlæggelser eller med en differentieret universalsyntaks. Så vil det, blot at ytre en lyd – lige meget hvilken – eller finde en anden form for udtryk – lige meget hvilken – være det tilstrækkelige udgangspunkt for opbygningen af denne talehandling. Og det vil netop ikke være en konvention, men et universelt forhold: I og med jeg ytrer mig – udfører en ytringshandling, lige meget hvilken – udfører jeg samtidig en illokutionær handling. Herfra kan vi så opbygge en konventionsbåren talehandlingsstruktur med en dertilhørende syntaks (som vi da ikke behøver antage er medfødt eller lignende). Blandt andet vil jeg kunne opbygge illokutioner, der er sande

Spørgsmålet er nu blot, hvordan denne oprindelige talehandling ser ud. Her mener jeg, vi umiddelbart vil kunne finde den blandt det sæt af illokutionære handlinger, Searle har opstillet, nemlig i *assertivet*. Det, der gør assertivet til selvskreven kandidat, er, at det er den eneste talehandling, der stiller det propositionelle indhold i direkte kontakt med verden og dermed er i stand til at give sproget en egentlig semantik: Siger vi fx ved en given lejlighed “Solen skinner” eller “☺&”, siger vi noget, der kan være sandt eller falsk, alt afhængig af, hvad der er tilfældet i verden, og alt afhængig af, hvad vi vil forstå ved “Solen skinner” eller “☺&”. Hvad de andre illokutioner angår, bygger vi derimod, som vi har set, på andre – ikke-semantiske – tilfredsstillelsesbetingelser: *efterkommelsesbetingelser, ekspressionsbetingelser, konstitutionsbetingelser*.

Men hvordan forklarer vi da de øvrige illokutionære typer på baggrund af denne oprindelige talehandling? Hvordan forklarer vi kommissivet, direktivet, ekspressivet og deklamationen på baggrund af assertivet?

Det vil nu være det, jeg gennem præsentationen af en alternativ, konstruktiv talehandlingsteori vil forsøge at give et bud på.

4. På vej mod en konstruktiv talehandlingsteori

I en nylig artikel forsvarer Searle stadig sin oprindelige, klassiske forestilling om, at der eksisterer fem grundlæggende disjunkte talehandlingstyper. I den forbindelse understreger han paralleliteten mellem instrumentel handlen og talehandlen: “[...] because the structure of conditions of satisfaction in a certain mode carries over from mind to language, the speech act will have a structure that parallels the structure of intentional state. The belief and desire have the structures: Bel (p) and Des (p). The corresponding assertion and order have the structures: Assert (p) and Order (p)” (Searle 2010b:29-30; her står “Bel” for believe og “Des” for desire). Og tilsvarende gælder for kommissiver, og ekspressiver (men ikke deklamationer, jf. s. 6). Dermed ligger i hvert fald de talehandlingstyper på linje. De stammer fra hver sin præ-sproglige sammenhæng, så der er ingen fundamental talehandlingstype, de andre talehandlingstyper kan opbygges ud fra.

Men hvordan kan det egentlig lade sig gøre, at en så kompleks talehandlingssammenhæng pludselig opstår ex nihilo? Vi har allerede været inde på, at det af evolutionære grunde forekommer uplausibelt, at én så omfattende struktursammenhæng pludselig skulle være virksom.

Hvad specielt Searles overvejelser angår, synes de at gå ud på, at vi i vores instrumentelle handleliv – før den første talehandling – må have opbygget en vis handlekompetence i forbindelse med vores perception og handlen i verden, hvor det at percipere og det at udføre en given handling må opfattes som sammenhænge, der på afgørende punkter er strukturidentiske med de egentlige talehandlinger. Det synes da også netop at være sådan, Searle opfatter det i sin bog *Intentionality* fra 1983. Her siger han, at den pædagogiske vej til at forstå, hvad instrumentel handlen er, går via vores forståelse af talehandlingerne, mens den ontologiske vej til at forstå, hvad talehandling er, går via vores forståelse af, hvad den instrumentelle handling er. Altså: Strukturen i talehandlingen er en afspejling af en mere oprindelig struktur i den instrumentelle handlen.

Man kan det nu være en vej at gå frem? Kan vi finde grundlaget for de fem grundlæggende talehandlingskategorier i en tilsvarende femdelt struktur i den instrumentelle handleverden. Ser vi på assertivet, synes det faktisk at være en rimelig antagelse: Når vi med assertivet refererer til noget (gennem anvendelsen af et egennavn eller en bestemt beskrivelse, fx “postkassen”) for derefter at prædicere noget om det (gennem anvendelsen af et prædikat eller relationsudtryk, fx “er rød”), svarer det til, at vi i perceptionen fokuserer på en genstand for at betragte den under en bestemt synsvinkel. Anderledes problematisk bliver det

imidlertid, når vi ser på ordren. Den synes ikke som assertivet at finde sin forform i et simpelt ønske, som Searle skildrer det: Et direktiv svarer ikke til et simpelt ønske. Det svarer i virkeligheden til et dobbeltønske hos ordregiveren: Et første ønske om at få noget gjort. Og et andet ønske om, at få en anden til at få dette første ønske gjort. Derfor synes direktivet ikke på samme simple vis at kunne afspejle handlingen, som assertivet afspejler perceptionen. Selvfølgelig er direktivet et eller andet sted en afspejling af ønskets struktur. Men kun, hvis vi ser abstrakt på forholdet. Der er faktisk to ønsker i direktivet. Og det er det, der definerer det.

Men hvad værre er, så synes vi ikke at kunne forstå denne dobbelte ønskestruktur i den instrumentelle handlen, som danner udgangspunkt for direktivet, uafhængig af, at vi ved, hvad perception, dvs. assertivets instrumentelle forform, er. Dermed er assertivet og direktivet forbundet via deres instrumentelle forformer, og dermed ikke uforbundne talehandlinger, som disjunkthedskravet tilsiger.

Dermed er der ikke blot noget evolutionært uplausibelt i at operere med fem disjunkte talehandlingsklasser, men også nogle logisk forudsætningsmæssige vanskeligheder. Faktisk synes forholdene i de instrumentelle forformer til de fem talehandlinger at pege frem mod eksistensen af en eller anden indbyrdes konstruktionsorden, som vil blive ført med over i de tilsvarende talehandlinger.

Men nu er det netop en sådan konstruktionsorden, jeg gerne vil demonstrere i det følgende.

Lad os hertil først se lidt på *deklarationen*. Med deklarationen vil Searle dække det, der fungerer som de centrale performativer i Austins oprindelige teori om distinktionen mellem konstativ og performativ. Performativerne er karakteristiske ved i deres propositionsdel at indeholde den kendsgerning, den opretter, i og med de bliver udtalt – eksempelvis: “Mødet er hævet”, “Jeg testamenterer hermed mit bedste ur til Jens” Derfor er Searle i sine senere artikler og bøger kommet frem til, at de i virkeligheden alle er deklamationer (jf. fx Searle 1989; Searle 2010b) og at deklamationen derfor ikke er en selvstændig talehandling, men en komponent i alle performativer: Performativerne kan alle formuleres “Jeg erklærer hermed [...]”, fx “Jeg erklærer hermed *mødet for hævet*.” Men det synes igen, mener Searle, at have den konsekvens, at vi også må give fx ordrer denne struktur: “Jeg erklærer, at jeg beordrer, at du forlader værelset” (jf. Searle 1989:541). Selvom det er vanskeligt at se, om Searle vil generalisere her og sige, at dette forhold derfor gælder alle illokutioner uden undtagelse, må det være en naturlig følgeslutning (det vil jo blot være at følge bevægelsen fra Austins

“specielle teori” til hans “generelle teori”). Ja, faktisk må det være en naturlig følgeslutning ikke blot for alle talehandlinger, men i virkeligheden for *alle sociale handlinger overhovedet*. Sociale handlinger er netop også kendetegnet ved, at et givet udtryk – en person, en handling og i afledet forstand et rekvirit – forlenes med en bestemt status. De er – som Searle døber dem (Searle 2010a:19-20) – statusfunktions-deklarationer. De rummer deklARATIONEN i sig: Penge, kirker, kommuner, politibetjente mv. må i virkeligheden alle eksistere på baggrund af erklæringer: “Nationalbanken erklærer herved, at dette stykke papir har en værdi af 100 kr.” osv. At der her må være tale om erklæringer falder også godt i tråd med Searles seneste tanker om det sociale som en deontologisk sammenhæng, en sammenhæng af forpligtelser. (jf. Searles seneste bog “Making the Social World” fra 2010a): Erklæringer indstifter som erklæringer altid en relation mellem en indføringssituation og en række brugssituationer, karakteriseret af et bestemt konsistensregel, nemlig at det er nødvendigt at erklære en social institution på samme måde i brugssituationer, som man oprindeligt har gjort det i indføringssituationen. Ellers går de sociale institutioner i opløsning: *Omerklærede* alle fx en pengeseddel efter forgodtbefindende, hver gang de brugte den, ville der ikke være noget socialt fællesskab.

Men det vil nu sige, at også *assertivet* er en erklæring. Vi har set, at assertivets propositionsdel har sine strukturelle forudsætninger i perceptionen i det præ-sociale instrumentelle handleliv. I den forstand ligger propositionsdelen allerede som en uarticuleret tanke i perceptionen.⁹ Men det vil sige, vi kan give følgende definition af assertivet:

At assertere p vil sige at erklære sig forpligtet på sandheden af p.

Som det kan ses, er assertivet ikke nogen usammensat talehandling: Assertivet er tværtimod sammensat dels af en propositionsdel med baggrund i noget perceptuelt fra den instrumentelle handlen, dels af noget socialt stammende fra det forhold, at vi er i stand til at skabe statusfunktioner via erklæringer med de forpligtelser om at handle konsistent i forhold til en given indføringssituation, dette indebærer. Vi kan også sige det sådan: Assertiver er sociale handlinger, der har det særlige ved sig, at de – i modsætning til penge osv. – er i stand til at bære tanker (om at ...).

Men dermed er den første talehandling i mine konstruktionsbestræbelser belyst. Men vi kan også her allerede se, at talehandlingen må eksistere i to udgaver: som *normativ* og som

---

⁹ Det ser den tyske logiker Gottlob Frege, jf. Frege (2002 (1918-1919)):224).

konstativ. Som normativ, når assertivet allerførst skal bære en tanke: “Jeg erklærer mig herved forpligtet på at bruge ytringshandlingen ‘det er en kat’ fremover, sådan som jeg nu bruger den til at referere til [jeg peger på (perciperer) en kat]” Og som konstativ, når vi allerede har forlenet en given ytringshandling med et meningsindhold via et normativ: “Jeg erklærer mig herved forpligtet på at bruge ytringshandlingen “det er en kat” i overensstemmelse med den norm, som i indføringssituationen er blevet oprettet for ytringshandlingens brug.”

I og med redegørelsen for assertivet og dets to former, som normativ og som konstativ, er også *ekspressivet* for så vidt belyst. For et ekspressiv er også et assertiv. Det forholder sig til kendsgerninger, som eksisterer uafhængigt af, om de formuleres gennem et ekspressiv eller ej. Searle taler om, at ekspressiver ingen tilpasningsretning har. Det synes ikke at være rigtigt. Ekspressiver *er* assertiver: Den eneste forskel mellem et konstativ og et ekspressiv er, at mens konstativet er sandt (eller falsk) om en ydre – for os alle tilgængelig – verden, en verden, vi kan pege ind i for hinanden, så refererer ekspressivet til mentale tilstande og processer, som ikke er umiddelbart tilgængelige i det offentlige rum, og som derfor har en speciel ontologi og epistemologi. Et ekspressiv har som propositionelt indhold en proposition med reference til talers viden, hensigter, tro, ønsker, forkærligheder mv., fx “Jeg tror, at det bliver solskin i dag”, “Jeg ønsker, at det bliver regn.” Et eksempel på et eksplicit ekspressiv er: “Jeg skal herved give udtryk for, at jeg ønsker, det bliver regn.”

Hvis vi hverken skal grundlægge vores talehandlingsrepertoire som en a priori kreds af konventioner eller som præetableret syntaks, kan vi kun i udgangspunktet tillade én talehandling, én illokution. Det er nu assertivet, som vi netop har set i dets to udgaver. Men hvordan skal nu direktivet og kommissivet også forklares som assertiver? For det må jo være konsekvensen af vores antagelse om, at der i virkeligheden kun eksisterer én illokutionær handling.

Umiddelbart forekommer det at være en umulighed. For som vi har set Searle analysere forholdet, vender direktivets og kommissivets tilpasningsretning den forkerte vej i forhold til assertivet (jf. oversigten s. 6): Mens assertivets propositionsdel skal tilpasse til verden, skal verden tilpasse sig direktivets og kommissivets propositionsdel gennem udførelsen af en passende handling: Siger jeg “Vinduet er åbent”, er propositionen sand eller falsk i kraft af verden. Siger jeg derimod “Åbn vinduet!”, er propositionen hverken sand eller falsk, medmindre verden bringes i overensstemmelse med propositionen.

Men lad os nu se lidt nærmere på eksemplet. Som vi allerede har været inde på, er den deklorative form i “Vinduet er åbent” udtryk for en simpel påstand, der er sand om det

sagte, i og med det siges (jf. Bach & Harnishs analyse fra tidligere og specielt note 7). Og det samme gælder for “Åbn vinduet!”. Her er det blot ordren, der er sand, i og med den siges. Derfor er der ikke umiddelbart tale om en påstand og en ordre, men i virkeligheden om to *metaassertiver*, der begge blot er sande (eller falske), sådan som det også fremgår af Bachs & Harnishs analyse: “Vinduet er åbent. *Dette er en påstand*” og “Vinduet er åbent. *Dette skal forstås som led i udførelsen af en ordre.*” Vi kan sige at de kursiverede sætninger alene er udtryk for en *tydeliggørelse* af, hvad der allerede ligger i talesituationen uafhængigt af, om vi tydeliggør den eller ej.

Men dermed har vi for så vidt også nøglen til *tolkningen af direktivet og kommissivet*, når der ikke er noget *metaassertiv på spil*, som kan tydeliggøre talehandlingstypen. Så har vi kun assertivet “Vinduet er åbent” tilbage, både når det er et assertiv, og når det er et direktiv. Imidlertid befinder vi os også altid i en *ikke-sproglig, instrumentel kontekst, som vil kunne spille en rolle for tolkningen af assertivet*. Lad os forestille os en situation, hvor A til B siger “Vinduet er åbent”, og det er koldt, og A og B er opmærksom på vinduet, som er åbent. Lad os videre tænke os følgende to muligheder: (1) Vinduet er inden for B’s rækkevidde, men ikke A’s; (2) vinduet er inden for A’s rækkevidde, men ikke B’s. Da vil det ikke være urimeligt af B i situation (1) at tolke A’s talehandling som en besked til ham om at udføre den instrumentelle handling at lukke vinduet, altså som en direktiv talehandling, og i situation (2) at tolke den som et løfte til B om selv at lukke vinduet, altså som et kommissiv. Og faktisk har vi også en tredje mulighed ud over den, der fører til et direktiv eller et kommissiv: For det tilfælde, at vinduet ikke befinder sig i lokalet, og A ud over at sige “Vinduet er lukket” også siger fx “Så det bliver nok ikke så koldt derinde”, er det ikke urimeligt (3) at tolke denne situation som en situation, hvor A blot har til hensigt at oplyse om denne kendsgerning, dvs. A forventer ingen handling, hverken fra egen eller B’s side i den anledning. Men det betyder, at vi faktisk har fundet en ny type talehandling ved siden af direktivet og kommissivet, en talehandling, vi vil døbe et *informativ*.

Hvad der er særlig interessant at notere sig i denne sammenhæng, er, at da der ikke er noget eksplicit performativ (eller nogen IFID) til stede til angivelse af talehandlingstypen, må handlingstypen formidles på anden vis. Der kan ikke være tale om illokutioner. I virkeligheden mener jeg, at direktivet, kommissivet og informativet danner perlokutionære handlinger. Perlokutionære handlinger er netop talehandlinger, hvor en illokution anvendes som middel til udførelsen af den pågældende perlokution, som så skal accepteres af hører. Der er intet eksplicit performativ, ingen IFID, som vi kan identificere som metaassertiv. Der er kun en

slutning at drage for hører, hvis konsekvens han så eventuelt vil kunne acceptere. Men det er der netop også tale om her: Hvis vi antager, at A og B kan dansk, er “Vinduet er åbent” en illokutionær handling eller – som vi også kan sige det – et assertiv talehandling af konstativ type. Men den anvendes samtidig af taler som middel til at få hører til at drage den slutning, at han enten selv skal udføre en handling (= direktiv), at han skal acceptere, at taler udfører en handling (= kommissiv) eller ingen af delene (= informativ).

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan det kan finde sted? Her må vi se på endnu nogle elementer i talesituationen ud over den assertive talehandling og dens instrumentelle kontekst, inklusive den gensidige viden, de talende har om hinanden. Den eksakte måde, kommunikationen finder sted på, er belyst af Grice (1989b (1975)) og af flere andre, som bygger på ham, bl.a. Searle og Bach & Harnish. For de tre sidstes vedkommende har de dog ikke formået at se, at de tre typer af slutninger fra assertivet i dets kontekst til henholdsvis direktivet, kommissivet og informativet er slutninger, der må betyde, at de sidste talehandlinger må være performativer. Specielt hvad Searle angår, er han i for høj grad tilhænger af Austins diktum om illokutionen, at den kan opfattes som en konvention i det omfang, den kan parafraseres gennem et eksplicit performativ. Men det er, som vi har set, at gøre det konventionelle oprindeligt, hvor ingen konventioner kan være oprindelige, idet de allerførst skal fastlægges. Men det kan kun gøres, hvis de ikke-konventionelle betingelser er tilvejebragt. Er i dette tilfælde direktivet, kommissivet og informativet belyst som perlokutionær sammenhæng, kan vi gennem konstruktionen af forskellige metaassertiver skaffe os konventionelle midler i hænde til identifikationen af de pågældende talehandlinger: “Vinduet er lukket. Det er et direktiv”, “Jeg forlanger vinduet lukket; “Luk vinduet!”; “Vinduet er lukket. Det er et kommissiv”, “Jeg lover at lukke vinduet” osv., osv. Men først da.

Vi har stadig problemet tilbage med tilpasningsretningen. Er det nu ikke et problem, at assertivet ikke altid synes at rumme en sand proposition i en perlokutionær kontekst? Siger jeg “Vinduet er lukket” for at få vinduet lukket eller selv lukke det, kan propositionen jo ikke være sand i det øjeblik, jeg fremsætter den. Den må derfor – synes det – gives en anden tilpasningsretning. Den må gives en retning ikke fra verden til proposition, men fra proposition til verden, som Searle ville sige det. Men er det nu rigtigt? Jeg tror, det er en lidt uheldig formuleringsmåde, hvis man udtrykker sig sådan. Proposition er for så vidt sand. Den passer til verden. Dens sandhed er nemlig sikret gennem, at taler gør den sand, enten ved at få hører til at gøre den sand, eller ved selv at forpligte sig til at gøre den sand. Det, taler med

andre ord i virkeligheden forpligter sig på, er sandheden af sin proposition gennem udførelsen af sin assertive talehandling. Og således passer pengene.

5. Konklusion

Den eneste illokutionære handling er assertivet, som er en illokution, hvor den talende har som opgave at finde frem til en sandhedsværdi. Den kan så foreligge i to udgaver: som normativ og som konstativ (og i en variant som ekspressiv). Den er vellykket udført, når blot hører har *forstået*, hvilken sandhedsværdi, taler har villet tilskrive den indlejrede proposition. Hvad talehandlingerne direktiv, kommissiv og informativ angår, drejer det sig derimod om perlokutionære handlinger. De er i stedet vellykket udført, når hører *accepterer* at imødekomme dem. Dvs. når hører for direktivets vedkommende, vælger at udføre den handling, taler vil have udført af ham, for kommissivet vedkommende ønsker det, taler lover at gøre, og for informativets vedkommende forvandler talers informativ til egen viden. Hertil kommer så muligheden for med metaassertiver at normere udtryk for tydeliggørelse af, hvilken af disse talehandlingstyper, taler ved en given lejlighed har intentionen om at udføre.¹⁰

Som det kan ses, er der med det her præsenterede bidrag til en konstruktiv talehandlingsteori beskrevet en stram, konstruktiv orden mellem de talehandling, der i den klassiske talehandlingsteori blot blev parallelstillet. Dermed har vi bevæget os endnu et skridt bort fra Wittgensteins tanke om sproget som en uoversigtlig mangfoldighed af sprogspil.

Der er store fordele forbundet med denne konstruktive teori. Her er menig klart defineret – som 100 % sandhedsbetingelse. Ganske vist må de almene betingelser for udførelsen af talehandling, som er indfattet i assertionen selv, ses som en slags mening, som ikke lader sig forstå i termer af sandhedsbetingelser. Men alt andet kan ses i lyset af den propositionelle form, assertivet tilbyder, og herigennem i princippet tilordnes en sandhedsværdi. Det betyder, at vi vil kunne operere udelukkende med en simpel førsteordens prædikatslogik. Vi behøver ikke at postulere selvstændiggjorte meningsindhold eller begribe propositionelle indhold i termer af mulige verdener eller operere med andre filosofisk set

---

¹⁰ Her er der naturligvis efterhånden opbygget et stort forråd af udtryksmidler i alle naturlige sprog. Det må dog ikke få os til at tro, at det er det naturlige sprog – som sprogsystem – der bestemmer, hvilke talehandlingstyper, vi kan betjene os af. Udgangspunktet er talehandlingen. Og her er det ikke talehandlingen, der skal tilkendes eksistens gennem sprogsystemet. Det er omvendt. Det er i talehandlingen, i assertivet, vi skal finde betingelsen

uklare begreber for at forklare, hvad sproglig mening er.

Frem for alt undgår vi at operere med tilfredsstillelsesbetingelser ud over de sandhedsbetingelser, assertivet tilbyder os, hvilket sidste komplicerer, ja nærmest umuliggør meningsanalyse. Det, at vi nu er i stand til at grundlægge en fornuftig semantik, er nok den væsentligste landvinding i forhold til den klassiske talehandlingsteori.

Litteratur

- Alston, William P. (1964) 'Linguistic Acts', *American Philosophical Quarterly* 1:138-46.
- Apel, Karl-Otto (1976) 'Sprechakttheorie und transzendente Sprachpragmatik zur Frage ethischer Normen', In: Karl-Otto Apel (ed.) *Sprachpragmatik und Philosophie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Austin, John L. (1971; 1. udg. 1962) *How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford: Oxford University Press.
- Austin, John L. (1997; 1. udg. engelsk 1962) *Ord der virker*. København: Gyldendal.
- Bach, Kent & Robert M. Harnish (1979) *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Butler, Judith (1997) *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. London: Routledge.
- Derrida, Jacques (1976; 1. udg. fransk 1970) 'Signatur - Tildragelse - Kontekst', In: Jacques Derrida: *Sprog, materialitet, bevidsthed*. København: Vinten.
- Fish, Stanley E. (1980) *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretative Communities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Frege, Gottlob (2002; 1. udg. tysk 1918-19) 'Tanken: En logisk undersøgelse', In: Gottlob Frege *Filosofiens sprogets og matematikkens grundlag*. Århus: Philosophia:219-244.
- Grice, H. P. (1989a; 1. udg. 1957) 'Meaning', In: *Studies in the Way of Words*. Cambridge Massachusetts/London, England: Harvard University Press:213-223.
- Grice, H. P. (1989b; 1. udg. 1975) 'Logic and Conversation', In: *Studies in the Way of Words*. Cambridge Massachusetts/London, England: Harvard University Press:22-40.
- Grice, H. P. (1989c; 1. udg. 1975) 'Meaning Revisited', In: *Studies in the Way of Words*. Cambridge Massachusetts/London, England: Harvard University Press:283-303.
- Habermas, Jürgen (1981) *Teorier om samfund og sprog*. København: Gyldendals sprogbibliotek.
- Habermas, Jürgen (1996; 1. udg. tysk 1981) *Teorien om den kommunikative handlen (uddrag)*. Ålborg: Aalborg Universitetsforlag og Institut for pædagogik og uddannelsesforskning DLH.
- Habermas, Jürgen (2001; 1. udg. tysk 1971) 'Forberedende bemærkninger til en teori om den kommunikative kompetens', In: Carol Henriksen (ed.) *Can you reach the salt?: Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag:137-170.
- Lewis, David K. (1972) 'General Semantics', In: D. Davidson & G. Harman (eds.) *Semantics and Natural Language*. Dordrecht-Holland: D. Reidel Publishing Company.
- Miller, J. Hillis (2002) *Speech Acts in Literature*. Stanford: Stanford University Press.
- Recanati, François (1987) *Meaning and Force: The Pragmatics of Performative Utterances*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sadock, Jerrold M. (1974) *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*. New York: Academic Press.
- Schiffer, Stephen (1972) *Meaning*. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, John R. (1968) 'Austin on Locutionary and Illocutionary Acts', *The Philosophical Review* 77, 4:405-424.
- Searle, John R. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1979; 1. udg. 1975) 'A Taxonomy of Illocutionary Acts', In: Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press: 1-29.
- Searle, John R. (1983) *Intentionality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1986) 'Meaning, Communication and Representation', In: Richard E. Grandy & Richard Warner (eds.) *Philosophical Grounds of Rationality; Intensions, Categories, Ends*. Oxford: Clarendon Press.
- Searle, John R. (1989) 'How Performatives Work', *Linguistics and Philosophy* 12:535-558.

---

for sprogets eksistens.

- Searle, John R. (1995) *The Construction of Social Reality*. London: Allen Lane, The Penguin Press.
- Searle, John R. (2001; 1. udg. 1965) 'What Is a Speech Act', In: Carol Henriksen (ed.) *Can you reach the Salt?: Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Searle, John R. (2010a) *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, John R. (2010b) 'The Basic Reality and the Human Reality', In: Dirk Franken, Attila Karakus & Jan G. Michel (eds.) *John R. Searle: Thinking about the Real World*. Frankfurt, Paris: Ontos Verlag.
- Strawson, Peter F. (1971; 1. udg. 1964) 'Intention and Convention in Speech Acts', In: J. R. Searle (ed.) *The Philosophy of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1971; 1. udg. engelsk 1953) *Filosofiske undersøgelser*. København: Munksgaard.